

MASARYKOVA UNIVERZITA

Geografie obyvatelstva a sídel

Úvod do problematiky

PedF, katedra geografie 1

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Geografie obyvatelstva:

- ▣ Úvod, zařazení v rámci geogr. disciplín, historie. Základní zdroje dat (sčítání, průběžná evidence, charakter územních jednotek).
- ▣ Vývoj obyvatelstva a geografické rozmístění obyvatelstva (metody hodnocení, vliv přírodních a sociálních podmínek, vývojové trendy).
- ▣ Přirozená reprodukce obyvatelstva (základní demografické charakteristiky, globální problémy populačního vývoje, populační teorie a zákony, populační politika).
- ▣ Migrace a ostatní formy prostorové mobility obyvatelstva (hlavní směry stěhování v ČR, hlavní rysy mezinárodní migrace, migrační motivace, územní mobilita jako regionálnětvorný proces).
- ▣ Sociální, ekonomická a kulturní struktura populací.
- ▣ Populační prognózy.

PedF, katedra geografie 2

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Sylabus přednášek

Geografie sídel

- ▣ Sídelní systém (historický vývoj struktury osídlení).
- ▣ Proces urbanizace (způsoby hodnocení, vývojové fáze, regionální rozdíly).
- ▣ Městská a venkovská sídla (vymezení pojmů, funkční klasifikace sídel, současné změny ve venkovském osídlení).
- ▣ Vnitřní struktura a organizace měst (základní pravidelnosti v demografické, sociální a funkční diferenciaci).

PedF, katedra geografie 3

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Základní studijní literatura

- KALIBOVÁ, K.: *Úvod do demografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2002.
- MARYÁŠ, J., VYSTOUPIL, J. *Geografie obyvatelstva a sídel. Distanční studijní text*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
- VENCÁLEK, J. *Geografie obyvatelstva a demografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004.
- VOTRUBEC, C.: *Lidská sídla*, Praha: Academia , 1980

PedF, katedra geografie 4

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Doporučená studijní literatura

- ☒ CARTER, H. *The Study of Urban Geography*. London, New York: Edward Arnold ; New York : Co-published by Halsted Press, 1995.
- ☒ HABITAT. *An Urbanizing World*. 1996.
- ☒ HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNL, K. *Regionální struktura a vývoj systému osídlení v ČR*. Praha: PřF UK, 1987.
- ☒ MLÁDEK, J. *Základy geografie obyvatelstva*. Bratislava: SPN, 1992.
- ☒ MUSIL, J. *Sociologie soudobého města*. Praha: Academia, 1967.
- ☒ SÝKORA, L. *Teoretické přístupy ke studiu města*. In: *Sýkora, L. (ed): Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*, s. 64-100. Praha: PřF UK, 1993.

PedF, katedra geografie 5

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Časopisy

- ☒ Domácí: *Demografie*, *Demografia* (SK)
- ☒ Zahraniční (výběr): *Urban Studies*, *Economic Geography*, *Annals of the Association of American Geographers*, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, *International Journal of Urban and Regional Research*, *Environment and Planning*, *GeoJournal*, *Demography*, *International Journal of Population Geography*, *Population*, *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft*, *Population Studies*, *International Migration*, *European Journal of Population*, *European Urban and Regional Studies*.

PedF, katedra geografie 6

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Internetové zdroje

- ☒ <http://www.czso.cz> (oficiální stránky Českého statistického úřadu)
- ☒ <http://www.undp.org> (oficiální stránky United Nations Population Division - oddělení OSN pro obyvatelstvo)
- ☒ http://www.census.gov/main/www/stat_int.html (oficiální stránky amerického federálního statistického úřadu, odkazy na statistické úřady celého světa)
- ☒ <http://www.prb.org> Population Reference Bureau (instituce zabývající se výzkumem, popularizací a výukou demografické problematiky)
- ☒ <http://www.un.org/popin/> United Nations Population Information Network
- ☒ <http://www.demografie.info/> - informační portál České demografické společnosti: analýzy, komentáře, aktuality

PedF, katedra geografie 7

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Internetové zdroje

- ☒ <http://imigrace.mpsv.cz/>, <http://www.cizinci.cz/> - integrace cizinců do české společnosti (stránky MPSV)
- ☒ <http://www.iom.cz/>, <http://www.iom.int> – Mezinárodní organizace pro migraci
- ☒ <http://www.migraceonline.cz/> - MIGRACE ONLINE je součástí MIGRAČNÍHO PROGRAMU OSF
- ☒ <http://www.uur.cz> - stránky Ústavu územního rozvoje
- ☒ <http://www.citypopulation.de/> - světové aglomerace a sídla
- ☒ <http://www.worldometers.info/cz/>

PedF, katedra geografie 8

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Zakončení kurzu

- ☒ 2 písemné testy (GEO obyvatelstva a GEO sídel)
  - ☒ 1 test (GEO obyvatelstva)
  - ☒ 2 test (GEO sídel)
- ☒ Obhajoba seminární práce na semináři

Zápočet

Závěrečná ústní zkouška ve zkušebním období

PedF, katedra geografie 9

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Geografie obyvatelstva ≠ demografie?

- ☒ GO = jedna ze základních disciplín socioekonomické geografie, zabývá se:
  - ☒ vývojem prostorových struktur a jejich porovnáváním,
  - ☒ velikostí a rozmístěním obyvatelstva,
  - ☒ analýzou složení (struktury) obyvatelstva,
  - ☒ dynamikou obyvatelstva (přirozená měna, migrace, jiné druhy mobility),
  - ☒ hledáním kauzality populačních jevů a procesů,
  - ☒ demografie – zabývá se reprodukcí lidských populací a studiem demo-sociálních systémů, menší prostorový důraz, více biologický.

PedF, katedra geografie 10

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Definice

- ☒ **Geodemografie** = společenská věda o obyvatelstvu.

X

- ☒ **Demografie** = zabývá se reprodukcí lidských populací a studiem demo-sociálních systémů.

Nezkoumá však jednotlivé události v životě člověka (narození, úmrtí, sňatek...), tyto události jsou seskupovány do statistických jednotek, které jsou analyzovány hromadně.

PedF, katedra geografie 11

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Předmět demografie

PedF, katedra geografie 12

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Předmět demografie

- ☒ **Soubor poznávající zákonitosti vývoje demograf. systémů.**
- ☒ Sledování podmínek a důsledků celého procesu.
- ☒ Dělení na:
  - dem. analýza (jednotlivé složky systému)
  - dem. populace (země, kontinenty)
  - teoretická dem. (zákonitosti mezi jevy)
  - dem. metodologie (suma metod, statistika apod.)

PedF, katedra geografie 13

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Historie demografie

- ☒ Počátky demografie spadají do období renesance.
- ☒ Angličan **John Graunt** (1620-1674)
  - ☒ Došel při studiu záznamů v londýnských matrikách k základním demografickým pravidlům.
  - ☒ Například odhadl poměry mezi pohlavími, počty narozených podle pohlaví a strukturu úmrtí v závislosti na věku (počátky úmrtnostních tabulek).
- ☒ Další osobnosti **Thomas Robert Malthus** (růst počtu obyvatel – demografická revoluce), **William Perry** (statistika, ekonomie), **Edmund Halley** (první úmrtnostní tabulky), **Adolf Lambert Quetelet** (*základy moderních sčítání lidu*).

PedF, katedra geografie 14

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Historie demografie

- ☒ První pokusy o vytvoření metodického konceptu studia se objevují koncem 19. století u **F. RATZELA** v jeho 2. díle Antropogeografie (1891 – Geografické rozložení lidstva).
- ☒ Výzkum v oblasti vědy začal naplno až po 2. sv. válce. Souvisí s mnoha faktory, jako je např. výrazný růst počtu obyvatel, rozsáhlé migrace, problémy výživy a hladu obyvatelstva rozvojových zemí a dále se vznikem světových i regionálních organizací (např. OSN, UNESCO, WHO aj.).
- ☒ Francouzská škola - **VIDAL DE LA BLACHE, J. BRUNHES** a další.
- ☒ Angloamerická škola - **J. I. CLARK, P. HAGGETT** a další.
- ☒ Německá škola - **K. RUPPERT, J. MAIER** a další.
- ☒ Sovětská škola - **POKŠIŠEVSKIJ, PIVOVAROV** a další.

PedF, katedra geografie 15

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Vývoj demografie v ČR

- Prvním demografickým dílem v Čechách a na Moravě byla dvanáctidílná publikace statistika **Josefa Antonína Rieggera (1742 - 1795)** vydaná koncem 18.st., která popisovala obyvatelstvo Čech.
- František Palacký, Jan Palacký**
- Antonín Boháč (1882 - 1950)** – zakladatel české demografie.

V současné době

- Z. Pavlík, J. Korčák, M. Hampl, J. Rychtaříková (PřF UK), F. Koschin (VŠE), I. Šotkovský (VŠB TU Ostrava), Petr Chalupa (MzU Brno).

PedF, katedra geografie 16

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Základní pojmy

Populace

= soubor jedinců určitého živočišného druhu žijících a reprodukcujících se v konkrétním čase v určitém vymezeném území.

- Populace se stále vytváří, jedinci v jedné populaci mají společnou řeč, kulturu, mentalitu...

PedF, katedra geografie 17

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Základní pojmy

Obyvatelstvo

- = soubor lidí žijících na určitém území, který se zpravidla skládá z několika populací, národů nebo etnik.
- Mezi základní znaky obyvatelstva patří etnické a národnostní složení, prostorové rozmístění (struktura sídel), hustota osídlení, struktura podle pohlaví, věku, ekonomické aktivity, sociální příslušnosti, profese, zaměstnání, vzdělání, mateřského jazyka, náboženského vyznání, rodinné stavu...

PedF, katedra geografie 18

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Demografická data

1. Sčítání lidu (Census)
2. Běžná evidence přirozené měny
3. Běžná evidence migrací
4. Zvláštní (výběrová) šetření (Mikrocensus, Agorcensus)
5. Populační registr (Registr obyvatelstva)

PedF, katedra geografie 22

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Sčítání lidu

- Nejstarší statistická akce v lidských dějinách.
- Probíhalo již v Babylonu, Římě, Řecku, Palestině.
- První sčítání měly různé nedostatky – evidování byli pouze muži, otroci se počítali mezi majetek.
- V polovině 19. století byly vytvořeny v Belgii první zásady sčítání lidu (**Adolf Lambert Quetelet**), což to vedlo k založení Mezinárodního statistického úřadu (www.cbs.nl/isi/).
- Další změny v organizaci a metodice sčítání lidu souvisí s rozvojem výpočetní techniky.

PedF, katedra geografie 23

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Sčítání lidu

- V České republice jsou demografická data dostupná na Českém statistickém úřadu (ČSÚ, www.czso.cz).
- První sčítání na našem území 13.10.1753 patent **Marie Terezie**. Bylo stanoveno, že sčítání bude probíhat v tříletých intervalech, po duchovní i světské linii.
- Desetileté intervaly byly zavedeny roku 1869.
- V současnosti provádí sčítání lidu ČSÚ, přičemž poslední sčítání proběhlo v březnu 2011 (<http://www.scitani.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/home>).
- Rozhodným okamžikem byla půlnoc z 25. na 26. března 2011.
- Zákon č. 296/2009 Sb. o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

PedF, katedra geografie 24

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Ukazatelé používané v demografii

- ▣ *Míry* – do jmenovatele se používá průměr jednotek z krajních stavů časového intervalu nebo rovnou průměr jednotek ze středu intervalu, např. střední stav obyvatelstva, který se počítá k 1.7. každého roku.
- ▣ *Kvocienty* – mají ve jmenovateli celý exponovaný soubor jednotek, u kterých sledovaná událost může nastat, bere se počet jednotek na počátku časového intervalu, kvocienty mají charakter pravděpodobnosti.
- ▣ *Poměrná čísla srovnávací (indexy)* – podíl dvou absolutních čísel vymezených odlišně časově nebo prostorově, např. podíl počtu obyvatel v různých letech nazveme indexem růstu obyvatel.

PedF, katedra geografie 43

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Ukazatelé používané v demografii

- ▣ *Obecné (celkové)* - zahrnují celou populaci.
- ▣ *Diferenční* nebo *specifické* – zahrnují pouze část. Specifické jsou vztaheny vzhledem k věku (specifické míry úmrtnosti podle věkových skupin), diferenční jsou vztaheny vzhledem k sociální nebo národnosti příslušnosti (diferenční plodnost žen podle vzdělání).
- ▣ Společnou proměnnou všech demografických ukazatelů je **čas**. Jednak rozlišujeme přesné časové určení události (zemřelí podle data narození) a její časovou vzdálenost od události předchozí (zemřelí podle dosaženého věku).

PedF, katedra geografie 44

MASARYKOVA UNIVERZITA www.muni.cz

Pro dnešek vše!!!!

PedF, katedra geografie 45
